

კონფერენციის შრომები

პაპუნა გურული

მოსამართლე და სასჯელის ინდივიდუალიზაცია (წინააღმდეგობა მიზანსა და საშუალებას შორის)

პაპუნა გურული

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის დოქტორანტი
ადვოკატი საერთო სპეციალობით

საკვანძო სიტყვები: პირობითი მსჯავრი, თანაზომიერება, პრევენცია

შესავალი

რატომ არ მცირდება დანაშაული? რატომ ვერ ვაღწევთ შედეგს მიუხედავად დახარჯული რესურსებისა? თუ ამოვალთ იქიდან, რომ სამართალი არის იდეების, ღირებულებების, პრინციპების, ნორმების, კონცეპტების, დოქტრინების, მეთოდების, მექანიზმების, ინსტიტუციებისა და პროცესების სისტემა, ისიც უნდა ვივარაუდოთ, რომ, როგორც ყველა სისტემა, სამართალიც გარკვეულ მოწესრიგებულობას უნდა გულისხმობდეს. შესაბამისად, შესაძლოა სისტემის არაეფექტურობა სწორედ მოწესრიგებულობასთან დაკავშირებულ ხარვეზებში ვეძებოთ. კერძოდ, ხომ არის გარკვეული შეუთანხმებლობა სისტემის ცალკეული ნაწილებს შორის? მაგალითად, პრინციპსა და ნორმას, მეთოდსა და მექანიზმს, ან თუნდაც მიზანსა და საშუალებას შორის? ამ თვალსაზრისით, განსაკუთრებით საინტერესოა სასჯელის დანიშვნის საკითხი, ვინაიდან მოქმედი კანონმდებლობით, მოსამართლე ერთობ რთულ ვითარებაში აღმოჩნდა.

თეორიული საფუძვლები

სასჯელს სისხლის სამართალში უმნიშვნელოვანესი როლი ენიჭება. მართლოდენ ქმედების დანაშაულად გამოცხადება ვერ უზრუნველყოფს მართლწესრიგის დაცვას.¹ აუცილებელია სასჯელის მუქარა. ხოლო როცა

¹ დვალიძე ი., 2013. სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი. სასჯელი და დანაშაულის სხვა სისხლისსამართლებრივი შედეგები. გამომცემლობა მერიდიანი, თბილისი, გვ. 11.

კონვენციის შრომები

მუქარაც არ ქრის, საჭირო ხდება სასჯელის რეალურად გამოყენება. სასჯელის დანიშვნა საუკუნეების მანძილზე იყო და არის დავის საგანი. თუმცა, ძირითად პრინციპებზე უკვე მეტ-ნაკლებად არსებობს შეთანხმებული პოზიცია, მაგრამ კონკრეტული ნორმები ჯერ კიდევ საჭიროებს დახვეწას.

სასჯელთან დაკავშირებული უპირველესი წარმოდგენები მეტწილად ემყარებოდა ზნეობას, რაც დამნაშავესთვის სამაგიეროს მიზღვის იდეას სწევდა წინა პლანზე – „თვალი თვალის წილ, კბილი კბილის წილ.“ მას ავითარებდნენ კანტი და ჰეგელი² და მის საფუძველზე ჩამოყალიბდა სასჯელის ე.წ. „აბსოლუტური თეორიები.“ ამ თეორიათა თანახმად, მთავარია დამნაშავეს ქმედების შეფასება და ამ ქმედების გამო საკადრისის მიზღვა, ბოროტმოქმედის მიმართ შურისძიება.³ ფაქტობრივად, სასჯელი გაგებულ იყო, როგორც რეპრესიის მექანიზმი. პიროვნება დასჯას იმსახურებდა სწორედ იმიტომ, რომ მან ინდივიდუალური ნება დაუპირისპირა საყოველთაო ნებას და სასჯელი კი საზოგადოების აბსოლუტური ნების გამოხატულებაა. დამნაშავემ თავისი ნებითა და ქმედებით დაარღვია სამართალი, ხოლო მისი დასჯით სამართლის აღდგენა უნდა მოხდეს.⁴ დამნაშავე ისჯებოდა იმიტომ, რომ მან ეს დაიმსახურა თავისი ქმედებით.⁵ ამით აბსოლუტური თეორიები, ფაქტობრივად, ორიენტირებულნი იყვნენ წარსულზე, უკვე მომხდარ ფაქტებზე.⁶

შემდგომში ჩამოყალიბდა სასჯელის შეფარდებითი (უტილიტარისტული) თეორიები. მათი მიმდევრები ყურადღებას სასჯელის პრაქტიკულ სარგებლიანობაზე, კერძოდ – ახალი დანაშაულის პრევენციაზე, ამახვილებდნენ.⁷ ამ კუთხით უტილიტარისტული თეორიები ორიენტირებული იყო მომავალზე, ანუ ჯერ კიდევ არ მომხდარის პრევენციაზე.⁸ მაგალითად, ბეკარია სრულიად უარყოფდა სამაგიეროს მიზღვის იდეას და მხარს უჭერდა ახალი დანაშაულის თავიდან აცილების მიზანს.⁹ თუმცა, შურისძიების იდეა ბოლომდე არ დაძლეულა. მას ნაწილობრივ აღიარებდა ბენტამი.¹⁰ თავად პრევენციის იდეა განვითარდა და ჩამოყალიბდა ზოგადი და სპეციალური ფორმით. ფორმალური, რომელიც აგრეთვე უარყოფდა შურისძიების იდეას, მთავარ აქცენტს აკეთებდა ზოგად პრევენციაზე. მისი მოსაზრების თანახმად, მთავარია სასჯელის მუქარა, რომელიც მთლიანად საზოგადოების წევრებზე ახდენს ზეგავლენას, რათა მათ არ ჩაიდინონ

2 ვაჩიშვილი ა., სასჯელი და სოციალური დაცვის ღონისძიებანი. სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, გვ.28-31.

3 დვალაძე ი., მითითებული ნაშრომი. 1960, გვ.16-18.

4 Von Hirsch A., 1992. Proportionality in the Philosophy of Punishment. Crime and Justice, Vol. 16, p. 59-63.

5 Goh J., 2013. Proportionality – An Unattainable Ideal in the Criminal Justice System. The University of Manchester Student Law Review. VOL. II. December, p. 46-47.

6 ტურავა მ., 2011. სისხლისსამართალი. ზოგადი ნაწილი. წიგნი პირველი. დანაშაულის მოძღვრება. გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი, გვ.42-43.

7 Goh J., the work cited, p.47-48.

8 Von Hirsch A., the work cited, p. 57-59.

9 იხ: დვალაძე ი., მითითებული ნაშრომი, გვ.19.

10 იქვე, გვ. 19.

კონვენციის შრომები

დანაშაული. ხოლო სასჯელის გამოყენება კონკრეტული პირის მიმართ დამხმარე ფუნქციას ასრულებს, რათა მის მაგალითზე საზოგადოების სხვა წევრებმა აღარ ჩაიდინონ დანაშაული.¹¹ გროლმანი კი ავითარებდა სპეციალური პრევენციის იდეას, რომლის აზრი მდგომარეობს დამნაშავის რესოციალიზაციასა და მართლზომიერი ცხოვრების პირობებთან ადაპტაციაში.¹² ცხადი გახდა, რომ ზნეობა არ შეიძლება იყოს დასჯის ერთადერთი საფუძველი და საზომი, რომ პრაგმატული მიდგომაც აუცილებელია. განვითარდა რეაბილიტაციის იდეაც, რომელიც უშუალოდ დამნაშავის გამოსწორებაზე იყო ორიენტირებული მისი სწავლების, ხელახალი აღზრდისა და დახმარების გზით.¹³

თუმცა, ცალკე არც სამაგიეროს მიზღვისა და არც სასჯელის პრაქტიკული სარგებლიანობის მიზანი საკმარისი არაა. მათი გაერთიანება კირთული აღმოჩნდა, რადგან ისინი ფაქტობრივად ეწინააღმდეგებიან ერთმანეთს.¹⁴ საჭიროა მათი დიალექტიკური ერთიანობა და ურთიერთქმედება. ეს გარკვეულწილად მოხერხდა. ჩამოყალიბდა სასჯელის გამაერთიანებელი თეორიები,¹⁵ რომლებიც აერთიანებენ როგორც სამაგიეროს მიზღვის, ისევე ახალი დანაშაულის პრევენციის მიზნებს.¹⁶ ქართველი კანონმდებელიც სასჯელის გამაერთიანებელ თეორიას დაეყრდნო და სსკ 39-ე მუხლის პირველ ნაწილში ჩამოაყალიბა: „სასჯელის მიზანია სამართლიანობის აღდგენა, ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება და დამნაშავის რესოციალიზაცია.“

ასეთი რთული მიზნის მიღწევაში გადამწყვეტ როლს თამაშობს თანაზომიერების (პროპორციულობის) იდეა.¹⁷ თანაზომიერების დადგენა იოლი არაა. თუ ჩვენ ვაღიარებთ სასჯელის გამაერთიანებელ თეორიებს, გამოდის, რომ მოსამართლემ ისეთი სასჯელი უნდა შეარჩიოს, რომელიც თანაზომიერი იქნება როგორც ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროებისა, ისე პიროვნების ბრალის ხარისხისა და ამავე დროს უზრუნველყოფს ახალი დანაშაულის პრევენციასა და დამნაშავის რესოციალიზაციას. ამას კი ძალიან დიდი დაკვირვება და სიზუსტე სჭირდება.

პროპორციულობის დაცვა უნდა მოხდეს ორ ეტაპად. პირველ ეტაპზე კანონმდებელმა უნდა შეაფასოს ქმედების სოციალური საშიშროების ხარისხი, რის საფუძველზეც განხორციელდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელის დიფერენცირება.¹⁸ მეორე ეტაპზე

11 ვაჩიშვილი ა., მითითებული ნაშრომი, გვ.39-42.
12 ვაჩიშვილი ა., მითითებული ნაშრომი, გვ.47-50.
13 დვალიძე ი., მითითებული ნაშრომი, გვ.22.
14 ტურავა მ., მითითებული ნაშრომი, გვ.46.
15 პროფ. ირაკლი დვალიძე იყენებს ტერმინს „შემაერთებელი“ იხ: დვალიძე ი., მითითებული ნაშრომი, გვ. 22-30.
16 Goh Joel., the wok cited, p. 48-49.
17 Kirchengast T., 2009. Proportionality in Sentencing and the Restorative Justice Paradigm: 'Just Deserts' for Victims and Defendants Alike? University of New South Wales Faculty of Law Legal Studies Research Paper Series. April 19, p.2; ვაჩიშვილი ალ., მითითებული ნაშრომი, გვ.39-42.
18 წერეთელი თ., 2007. სისხლის სამართლის პრობლემები. I ტომი. გამომცემლობა მერიდიანი, თბილისი, გვ.30.

კონფერენციის შრომები

მოსამართლემ უნდა შეაფასოს კონკრეტული საქმის გარემოებები, განსაკუთრებით დამნაშავის პიროვნება, და მოხდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სასჯელის ინდივიდუალიზაცია.¹⁹ ინდივიდუალიზაციის მნიშვნელობაზე საუბრობს არაერთი თანამედროვე ავტორი.²⁰

ქართველმა კანონმდებელმაც აღიარა ინდივიდუალიზაციის მნიშვნელობა და სსკ 53-ე მუხლის მე-3 ნაწილში მოსამართლეს პირდაპირ დაავალა: „სასჯელის დანიშვნის დროს სასამართლო ითვალისწინებს დამნაშავის პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ და დამამძიმებელ გარემოებებს, კერძოდ, დანაშაულის მოტივსა და მიზანს, ქმედებაში გამოვლენილ მართლსაწინააღმდეგო ნებას, მოვალეობათა დარღვევის ხასიათსა და ზომას, ქმედების განხორციელების სახეს, ხერხსა და მართლსაწინააღმდეგო შედეგს, დამნაშავის წარსულ ცხოვრებას, პირად და ეკონომიკურ პირობებს, ყოფაქცევას ქმედების შემდეგ, განსაკუთრებით – მის მისწრაფებას, ანაზღაუროს ზიანი, შეურიგდეს დაზარალებულს.“

სამართლის მეცნიერებაში სასჯელის ინდივიდუალიზაციას იმდენად დიდი მნიშვნელობა მიენიჭა, რომ საჭიროდ ჩაითვალა ბრალის დახარისხება, ანუ ადამიანის გასაკიცხაობის ხარისხის გაზომვა. ბრალის დახარისხების იდეა გასულ საუკუნეში სისხლის სამართლის მეცნიერებაში ბრალის შერეული თეორიის დამკვიდრების ფონზე გაძლიერდა.²¹ ამ თვალსაზრისს ავითარებდა მინდია უგრეხელიძე და აღნიშნავდა, რომ ნათელი უნდა იყოს ისიც, რომ, ბრალის ხარისხის გამოყენება პასუხისმგებლობის კრიტერიუმად და სასჯელის ინდივიდუალიზაციის საფუძვლად არათუ შესაძლებელია, არამედ აუცილებელიც²² და რომ ბრალის ხარისხის უმთავრეს საზომად უნდა აღებული ის, თუ რამდენად შეეძლო პირს სხვაგვარად ქცევა.²³ ბრალის დახარისხების იდეას ეთანხმებიან სხვა თანამედროვე ავტორებიც.²⁴

ყოველივე ზემოაღნიშნულმა აშკარა გახადა, რომ თუ მოსამართლე, საქმის ინდივიდუალური გარემოებების, განსაკუთრებით კი დამნაშავის პიროვნებისა და ბრალის ხარისხის გათვალისწინებით, ჩათვლის, რომ სასჯელის პრაქტიკული სარგებლობის (ახალი დანაშაულის პრევენციის) თვალსაზრისით მიზანშეწონილია კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშვნა, მას უნდა მიეცეს ამის საშუალება.²⁵ ამ შემთ-

19 ვაჩიშვილი ა., მითითებული ნაშრომი, გვ.92.

20 დვალიძე ი., მითითებული ნაშრომი, გვ.73; ტურავა მ. მითითებული ნაშრომი, გვ.46; სისხლის სამართალი. ზოგადი ნაწილი. სახელმძღვანელო. მესამე გამოცემა. 2018. ავტორთა კოლექტივი. რედაქტორები თოდუა ნ., ნაჭყებია გ., გამომცემლობა მერიდიანი, თბილისი, გვ.520-533.

21 უგრეხელიძე მ., 1978. ბრალის ხარისხის მნიშვნელობა სასჯელის ინდივიდუალიზაციისათვის. საბჭოთა სამართალი, N6; გვ.46.

22 იქვე, გვ.48.

23 იქვე, გვ.48.

24 თუმანიშვილი გ., 2010. „გაიდლაინების“ მართლმსაჯულების სისტემაში გამოყენების საკითხისათვის. ურნალი „მართლმსაჯულება და კანონი“, N3, გვ.70; დვალიძე ი., მითითებული ნაშრომი, გვ.74.

25 სისხლის სამართალი. ზოგადი ნაწილი. სახელმძღვანელო. მესამე გამოცემა. ავტორთა კოლექტივი. რედაქტორები თოდუა ნ., ნაჭყებია გ., გამომცემლობა მერიდიანი, თბილისი, 2018. გვ. 535-536.

კონფერენციის შრომები

პაპუნა გურული

ხვევაში პასუხისმგებლობისა და სასჯელის დიფერენციაციის პრინციპი გზას უთმობს პასუხისმგებლობისა და სასჯელის ინდივიდუალიზაციის პრინციპს.

ზოგ შემთხვევაში მოსამართლემ ისიც კი შეიძლება ჩათვალოს, რომ ახალი დანაშაულის პრევენციის თვალსაზრისით, საერთოდ საჭირო არაა სასჯელის რეალურად მოხდა და დამნაშავეს სასჯელი პირობითად დაუნიშნოს. ანუ, შეიძლება ადამიანი გათავისუფლდეს სასჯელის რეალურად მოხდისგან გარკვეული პირობით; ოღონდ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ დამნაშავე სასჯელს დაუსხლტება. დამნაშავეს უნდა დაენიშნოს გამოსაცდელი ვადა და თუკი ამ ვადაში იგი ახალ დანაშაულს ჩაიდენს, ან არ შეასრულებს მასზე დაკისრებულ მოვალეობებს, დანიშნული სასჯელი მის მიმართ აღსრულდება.²⁶

სასჯელის პრაქტიკული სარგებლიანობის თვალსაზრისით, როგორც კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის, ისე პირობითი მსჯავრის გამოყენებას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს, ვინაიდან, იგი საშუალებას გვაძლევს თავიდან ავიცილოთ გაუმართლებელი სიმკაცრე, სასჯელის კონტრპროდუქტიულობა და მისგან მომდინარე მძიმე შედეგები.²⁷

გარდა სასჯელის პრაქტიკული სარგებლიანობისა, მოსამართლის მიერ როგორც კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის, ისე პირობითი მსჯავრის გამოყენებას აქვს ზნეობრივი საფუძველიც (სამართლიანობის აღდგენა). ზნეობა არ გამოიხატება მხოლოდ იმაში, რომ ცუდი საქციელის ჩამდენს მიუთითოს საქციელის სიცუდეზე, ან დასაჯოს იგი ამ ცუდი საქციელისთვის.²⁸ სახელმწიფო, როგორც საზოგადოებრივი ურთიერთობების მნიშვნელოვანი მარეგულირებელი, პასუხისმგებლობას იღებს იმაზე, რომ ადამიანი მის წიაღში ჩაისახა და დამნაშავედაც მის წიაღში ჩამოყალიბდა. სახელმწიფო ამის გამო გარკვეულ წილ პასუხისმგებლობას თავის თავზე იღებს, ანუ თითს კი არ იშვერს ადამიანზე, არამედ აღიარებს, რომ მისი დამნაშავედ ქცევა, ნაწილობრივ, თავად სახელმწიფოს ბრალიცაა. საზოგადოებისთვის ძვირფასია მისი ყოველი წევრი. სასჯელის მიზანი დასჯა კი არ არის, არამედ მართლწესრიგის, საზოგადოებრივი ურთიერთობის სამართლებრივად მოწესრიგებულობის უზრუნველყოფა. კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის, აგრეთვე პირობითი მსჯავრის გამოყენებით, სახელმწიფო აღიარებს იმას, რომ იგი კი არ წირავს დამნაშავეს და კი არ მოკვეთს მას საზოგადოებისგან, არამედ აძლევს შანსს გამოსწორდეს, სთავაზობს გამრუდებული გზიდან სწორ გზაზე დაბრუნებას.

26 გამყრელიძე თ., 2013. სისხლის სამართლის პრობლემები. III ტომი. თბ., გვ.114-121.
27 გურული პ., 2015. ადამიანის პიროვნული და სოციალური ურღვევა. როგორც სისხლისსამართლებრივი ხელყოფის ობიექტი. ქართული უნივერსიტეტის შრომები, ტომი II, თბილისი, გვ.293-298.
28 უგრეხელიძე გ., 2015. ჰუმანიზმის ზნეობრივი ძალა. საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი. ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები II. თბ., გვ.143-147.

კონფერენციის შრომები

მოქმედი საკანონმდებლო რეგულაციები

მაშასადამე, ქართველმა კანონმდებელმა აირჩია სასჯელის გამაერთიანებელი თეორია და მოსამართლეს პირდაპირ დაავალა სასჯელის მაქსიმალური სიზუსტით ინდივიდუალიზაცია. ამავდროულად, სისხლის სამართლის კოდექსის (მიღების თარიღი: 22/07/1999, დოკუმენტის ნომერი: 2287) 50-ე მუხლის მე-5 ნაწილით, და 63-ე მუხლებით მან მოსამართლეს მნიშვნელოვნად შეუზღუდა პირობითი მსჯავრის გამოყენების უფლება, დააწესა რა საკმაოდ მკაცრი პირობები და საზღვრები, აგრეთვე დაუკავშირა ეს იგი მხარეებს შორის საპროცესო შეთანხმების დადებას. კერძოდ, სსკ 50-ე მუხლის მე-5 ნაწილის თანახმად:

„ვადიანი თავისუფლების აღკვეთის დანიშვნისას სასამართლო უფლებამოსილია, განაჩენით დაადგინოს სასჯელის ნაწილის მოხდა, ხოლო დანარჩენი ნაწილის პირობით მსჯავრად ჩათვლა, თუ ბრალდებული (მსჯავრდებული) აღიარებს დანაშაულს (თუ პირს არ წაასწრეს დანაშაულის ჩადენისას ან ჩადენისთანავე), ასახელებს დანაშაულის ჩადენაში თანამონაწილეებს და თანამშრომლობს გამოძიებასთან. საპროცესო შეთანხმების დადების გარდა, თუ ჩადენილია განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული, პირობით მსჯავრად შეიძლება ჩაითვალოს დანიშნული სასჯელის ერთი მეოთხედი, მძიმე დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში – სასჯელის ერთი მესამედი, ხოლო ნაკლებად მძიმე დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში – სასჯელის ნახევარი.“

ხოლო სსკ 63-ე მუხლის პირველი, მე-2 და მე-3 ნაწილის თანახმად:

„1. თუ მხარეებს შორის დადებულია საპროცესო შეთანხმება, სასამართლო უფლებამოსილია დაადგინოს, რომ დანიშნული სასჯელი ჩაითვალოს პირობითად.

2. თუ მსჯავრდებულმა ჩაიდინა განსაკუთრებით მძიმე ან განზრახი მძიმე დანაშაული, დანიშნული სასჯელის პირობითად ჩათვლა დაუშვებელია.

3. თუ მსჯავრდებულმა ჩაიდინა განზრახი ნაკლებად მძიმე ან გაუფრთხილებელი დანაშაული და იგი აღიარებს დანაშაულს ან/და თანამშრომლობს გამოძიებასთან, სასამართლო უფლებამოსილია დაადგინოს, რომ დანიშნული სასჯელი ჩაითვალოს პირობითად, თუ მსჯავრდებული წარსულში ნასამართლევი არ ყოფილა განსაკუთრებით მძიმე ან განზრახი მძიმე დანაშაულის ჩადენისათვის.

სსკ 55-ე მუხლით კი კანონმდებელმა კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშვნა პირდაპირ მიაბა საპროცესო შეთანხმებას:

„სასამართლოს შეუძლია დანიშნოს ამ კოდექსის შესაბამისი მუხლით დაწესებული სასჯელის ზომის უდაბლეს ზღვარზე ნაკლები სასჯელი ან სხვა, უფრო მსუბუქი სახის სასჯელი, თუ მხარეებს შორის დადებულია საპროცესო შეთანხმება.“

კონფერენციის შრომები

პაპუნა გურული

ეს მიდგომა უკვე არაერთგზის იქნა გაკრიტიკებული.²⁹ თუმცა, სიახლეს წარმოადგენს და საინტერესოა საკითხის ლეგიმეტრიული მეთოდის გამოყენებით შეფასება.

ლეგიმეტრიული ბაზრება

პრობლემის სრულად და ყოველმხრივ განსახილველად გამოვიყენებთ სამართალმშობელით (ლეგიმეტრიულ) მეთოდოლოგიას. განსახილველი საკითხი უნდა გაიზომოს ორი ძირითადი მაჩვენებლის მიხედვით. პირველი არის მორალური კრიტერიუმი, რომელიც ზნეობრივი, „უნდასმიერი“ კატეგორიაა. იგი მიდრეკილია წარსულისკენ (კონსერვატიულია) და ძირითადად ორიენტირებულია სამართლიანობის მიღწევაზე. ამ გზით ჩვენ ვზომავთ, თუ რამდენად ზნეობრივი, რამდენად სამართლიანია კონკრეტული დებულება. მეორე არის პოლიტიკური კრიტერიუმი. იგი ძირითადად მიზანშეწონილობით არის ნაკარნახევი და ამ მხრივ „მინდასმიერი“ კატეგორიაა. იგი ორიენტირებულია მომავალზე (ნოვატორულია), სარგებლის მიღებაზე. შესაბამისად, ამისდა მიხედვით ჩვენ უნდა გავზომოთ, თუ რამდენად მიზანშეწონილია, რამდენად სარგებლის მომტანი განსახილველი მიდგომა. ამის შემდეგ ჩვენ უნდა დავადგინოთ, თუ რამდენად ლოგიკურ წონასწორობაში იმყოფებიან მორალური და პოლიტიკური მდგენლები. ეს აუცილებელია, ვინაიდან თუ მორალურმა კომპონენტმა მეტისმეტად იმძლავრა, ხოლო პოლიტიკური (მიზანშეწონილობა) – შესუსტდა, დიდია შესაძლებლობა, მივიღოთ სამართლიანი, მაგრამ უსარგებლო, უმოქმედო, „მკვდარი“ ნორმა. თუკი პოლიტიკურმა კომპონენტმა „დაჩაგრა“ მორალური, მაშინ არსებობს საფრთხე იმისა, რომ მივიღოთ საზოგადოების ერთი ნაწილისთვის სარგებლის მომტანი, მაგრამ სხვისთვის უსამართლო, მჩაგვრელი ნორმა, რაც ეწინააღმდეგება სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპებს და ხელს უწყობს პოლიციური სახელმწიფოს ჩამოყალიბებას.³⁰ ამ თვალსაზრისით, საკმაოდ კრიტიკული ვითარებაა იურიდიულ ლიტერატურაში. ძალიან იშვიათად, რომ რომელიმე მკვლევარი საკითხს ორივე კომპონენტის ქრილში იხილავდეს. ჩვენ ვცდილობთ ეს ვითარება შევცვალოთ.

ლეგიმეტრიული მიდგომის საჭიროება თვალნათლივ გამოჩნდა სასჯელის მიზნების განვითარების სხვადასხვა ეტაპებზე. სამაგიეროს მიზღვის მიზანი, რომელიც საფუძვლად ედო სასჯელის აბსოლუტურ თეორიებს, გამომდინარეობს სწორედ მორალური კომპონენტიდან. კანტი და ჰეგელიც ხომ პირდაპირ მიუთითებდნენ მათი მიდგომების ზნეობრივ საწყისებზე. ფორმულა მარტივი იყო „რადგან დააშავა – მიეზღოს დამსახუ-

29 თოღუა ნ., ნაჭყებია გ., 2018. სისხლის სამართალი. ზოგადი ნაწილი. სახელმძღვანელო. მესამე გამოცემა. ავტორთა კოლექტივი. გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი, გვ.535-536, 556-561.

30 უგრეხელიძე მ., 2016. სამართალი როგორც განზომილებათა სისტემა (ლეგიმეტრიის შესავლისათვის). „ოთარ გამყრელიძე 80“ საიუბილეო სამეცნიერო კრებული. თბილისი, გვ.23-25.

კონფერენციის შრომები

რებისამებრ.“ მაგრამ ამ თეორიების მთელი ნაკლიც იმაში იყო, რომ არ იყო გათვალისწინებული პოლიტიკური კრიტერიუმი. შესაბამისად, მხოლოდ და მხოლოდ ზნეობაზე აგებული მიდგომა გაცილებით ნაკლები სარგებლის მომტანი იყო. უტილიტარისტული თეორიების ავტორებმა სწორედ ეს დაინახეს. მათ გაიაზრეს, რომ ზნეობრივი პრინციპების დაცვის გარდა, საჭიროა ვიფიქროთ პრაქტიკულ სარგებლობაზე და სწორედ ამიტომ შემოიტანეს ახალი დანაშაულის პრევენციის მიზანი. აგრეთვე არსებობს დანაშაულის რესოციალიზაციის მიზანი, რომელიც ერთის მხრივ, იგი ემსახურება ახალი დანაშაულის სპეციალურ პრევენციას, რადგან ერთხელ დანაშაულის ჩამდენმა პირმა ახალი დანაშაული არ ჩადინოს. ეს ნაკარნახევია მიზანშეწონილობითი მოსაზრებით. მაგრამ, მეორე მხრივ, რესოციალიზაცია ხომ ეხმარება თვითონ დანაშაულებს სწორ გზაზე დადგომაში და საზოგადოების ღირსეულ წევრად ჩამოყალიბებაში, ეს კი სახელმწიფოს მხრიდან ზნეობრივი მიდგომის გამოვლინებაა. სახელმწიფო ითვალისწინებს, რომ დანაშაულებს მის წიაღში აღიზარდა და, შესაბამისად, მის მიერ ჩადენილ ქმედებაზე გარკვეულწილად პასუხისმგებლობასაც იღებს. სახელმწიფო კი არ წირავს და კი არ მოკვთს დანაშაულის ჩამდმენ საზოგადოების წევრს, არამედ, როდესაც მისი გამოსწორება ჯერ კიდევ შესაძლებელია, აძლევს შანსს გამოსწორდეს.

საპროცესო შეთანხმება კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელისა და პირობითი მსჯავრის დანიშვნის საფუძვლებში, შეიძლება ითქვას, უცხო სხეულივითაა და ეს ერთი შეხედვითაც იგრძნობა. პირობითი მსჯავრის დანიშვნის წინაპირობად საპროცესო შეთანხმების დაწესებით კანონმდებელი არა მხოლოდ არ უწყობს ხელს სამართლიანობის აღდგენას, არამედ – პირიქით, უშლის კიდევ. საპროცესო შეთანხმება თავისთავად გულისხმობს კომპრომისს და უშვებს იმას, რომ შესაძლოა დანაშაულებს საკადრისი არ მიეზღოს. ამ დროს პროცესზე არ ხდება მტკიცებულებათა გამოკვლევა და, შესაბამისად, საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებისას სასამართლო მოკლებულია საშუალებას სრულფასოვნად შეაფასოს ის შემამსუბუქებელი და დამამძიმებელი გარემოებები, რომელიც საქმეში არსებობს და რომელთა შეფასებასაც სსკ 53-ე მუხლის მე-3 ნაწილი ითხოვს.

სამართლიანობის აღსადგენად, როგორც აღვნიშნეთ, გადამწყვეტია სასჯელის თანაბომიერება. თუკი კონკრეტული საქმის გარემოებებიდან გამომდინარე, კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის ან პირობითი მსჯავრის დანიშვნა ხელს შეუწყობს სასჯელის თანაბომიერებას და, მაშასადამე სამართლიანობის აღდგენას, ცხადია, მოსამართლეს უნდა შეეძლოს ამგვარი მექანიზმის გამოყენება. კანონის დღევანდელი რედაქციით კი მოსამართლეს ეს შესაძლებლობა შეზღუდული აქვს.

გარდა ამისა, რა უნდა ქნას მოსამართლემ, თუკი თანაბომიერების მისაღწევად საჭიროა კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელის ან პირობითი მსჯავრის გამოყენება, მაგრამ ბრალდებულს თავი უდანაშაულოდ მიაჩნია? გამოდის, რომ ამ შემთხვევაში მოსამართლეს

კონფერენციის შრომები

პაპუნა გურული

ეზღუდება თანაზომიერების და, შესაბამისად, სამართლიანობის აღდგენის საშუალება. ეს პრობლემა კიდევ უფრო ღრმავდება დანაშაულის კატეგორიების მიხედვით დაწესებული ზღვრების გამო. საბოლოო ჯამში, საკანონმდებლო შეზღუდვების დაწესებით, მოსამართლეს შეეზღუდა სასჯელის ინდივიდუალიზაციის საშუალება. ეს კი სამართლიანობის აღდგენას მნიშვნელოვნად აძნელებს.

თუმცა, როგორც აღვნიშნეთ, სასჯელის მიზნების მორალური კრიტერიუმით მხოლოდ სამართლიანობის აღდგენაში კი არ გამოიხატება, არამედ იმაშიც, რომ სახელმწიფო დანაშავეს აძლევს შანსს გამოსწორდეს, არ გაირიყოს საზოგადოებისგან და დაუბრუნდეს ნორმალურ ცხოვრებას. მოსამართლისათვის კანონით დაწესებული შეზღუდვებით სახელმწიფომ ამ პასუხისმგებლობაზე მნიშვნელოვანწილად ხელი აიღო.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მოსამართლის უფლების შეზღუდვა კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელისა და პირობითი მსჯავრის დანიშვნის ნაწილში, ვერ აკმაყოფილებს მორალურ კრიტერიუმს.

პოლიტიკურ კრიტერიუმის თვალსაზრისით, კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელისა და პირობითი მსჯავრის დანიშვნის წინაპირობად საპროცესო შეთანხმების არსებობა, აგრეთვე დანარჩენი შეზღუდვები, კიდევ უფრო მეტ კითხვას აჩენს. ახალი დანაშაულის პრევენციისთვის, პირველ რიგში, საჭიროა დამნაშავეს რესოციალიზაცია. ეს უკანასკნელი უშუალოდ არის დამოკიდებული კონკრეტული საქმის გარემოებების, განსაკუთრებით კი დამნაშავეს პიროვნული მახასიათებლების სწორად შეფასებასა და მათი ადეკვატური სასჯელის შერჩევაზე. შესაბამისად, საკანონმდებლო ჩარჩოების დაწესებით, მოსამართლეს შეეზღუდა სასჯელის ინდივიდუალიზაციის საშუალება. ეს კი დამნაშავეს რესოციალიზაციასა და, შესაბამისად, ახალი დანაშაულის კერძო პრევენციის მიღწევას მნიშვნელოვნად აძნელებს.³¹

სასჯელის ინდივიდუალიზაცია, როგორც აღვნიშნეთ აუცილებელი პირობაა სასჯელის თანაზომიერების მისაღწევად. შესაბამისად, ინდივიდუალიზაციის საშუალების შეზღუდვით პროპორციულობის მიღწევის ალბათობაც მცირდება. სასჯელის პრაქტიკული სარგებლიანობის კუთხით, ეს დიდი საშიშროების შემცველია, ვინაიდან დანაშაულზე რეაგირებისას პროპორციულობის პრინციპის უგულებელყოფას შესაძლოა მოჰყვეს ადამიანის პიროვნული და სოციალური რღვევის ხარისხის ზრდა.³² ეს მოსაზრება კორუფციის იდეას ეფუძნება და მიუთითებს, რომ დანაშაულის ჩადენის შედეგად ხდება ადამიანის პიროვნული და სოციალური რღვევა (დებიინტეგრაცია).³³ ადამიანი იქცევა დამნაშავედ; მას ეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა და სასჯელი; ხდება მისი ფსიქიკური დეგრადაცია; მას უვითარდება კრიმინალური ბუნება; ერ-

31 მსგავს მოსაზრებას ავითარებს პროფ. გიორგი თოდრია. იხ: თოდრია გ., სისხლის სამართლის პოლიტიკის ტენდენციები საქართველოში (2004-2006 წწ.). „ოთარ გამყრელიძე 80“ საიუბილეო სამეცნიერო კრებული. თბილისი, 2016. გვ.481-482.

32 გურული პ., მითითებული ნაშრომი, გვ.293-298.

33 Trechsel St., 1967. Der Strafgrund der Teilnahme. Bern, Verlag Stämpfli & Cie, S.3-13.

კონფერენციის შრომები

ღვევა სამართლებრივი და დემოკრატიული საზოგადოების წევრი-სათვის დამახასიათებელი ღირებულებათა სისტემა; იგი ეთიშება და უპირისპირდება სამართლებრივად მოწესრიგებულ საზოგადოებას; ყოველივე ეს კი ქმნის საზოგადოებრივ საშიშროებას. მაგრამ ერთია, როდესაც ასეთ დეზინტეგრაციას ცალმხრივი ხასიათი აქვს, ხოლო მეორე, როდესაც დეზინტეგრაცია ორმხრივად ხდება. ანუ, როდესაც თავად სახელმწიფო ჩადის არათანაბრობიერ, უსამართლო ქმედებას, და, შესაბამისად, აღარ კისრულობს პასუხისმგებლობას, მოაწესრიგოს საზოგადოებრივი ურთიერთობა სამართლიანად. გარდა ფორმალური კანონიერებისა, სამართლიანობაც არის ის საძირკველი, რომელზეც დგას თანამედროვე სამართლებრივი სახელმწიფო. სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ უსამართლო ქმედება, პიროვნებაში კიდევ უფრო აზიანებს სამართლიანობისა და დაცულობის შეგრძნებას. იკარგება ნდობის ფაქტორი სახელმწიფოსა და ადამიანს შორის. ამის შედეგად ადამიანი სახელმწიფოს აღიქვამს არა როგორც დამცველ, არამედ როგორც დამსჯელ, და თანაც უსამართლოდ დამსჯელ, მექანიზმს. ეს უკანასკნელი კი ნიშნავს სამართლებრივი სისტემისათვის ფუნდამენტის მორყევას. ადამიანსა და საზოგადოებას შორის მაკავშირებელი რგოლის ფუნქციას ასრულებს ის საზოგადოებრივი ურთიერთობები, რომლებშიც ადამიანი მონაწილეობს. ბუნებრივია, ადამიანიც და სახელმწიფოც გარკვეულ პასუხისმგებლობას კისრულობენ ამ ურთიერთობებზე. დანაშაულის ჩადენისას ადამიანი ერთგვარად მართლაც ეთიშება საზოგადოებას და ვეღარ არის პასუხისმგებელი იმ ურთიერთობების გამო, რომლებიც მანამდე მაკავშირებელი რგოლის როლს ასრულებდნენ მასსა და საზოგადოებას შორის. დანაშაულზე სახელმწიფოს მხრიდან რეაგირებას, წესით, უნდა მოჰყვეს ამ რგოლის აღდგენა, პიროვნული და სოციალური დეზინტეგრაციის შედეგების აღმოფხვრა – დამნაშავის რესოციალიზაცია. მაგრამ როდესაც სახელმწიფოს მიერ მიღებული ზომა არის არათანაბრობიერი, ადამიანის პიროვნული და სოციალური დეზინტეგრაციის ხარისხი შესაძლოა გაიზარდოს კიდევაც.³⁴ აქედან გამომდინარე, დღევანდელი რეგულაცია ზრდის ადამიანის პიროვნული ან/და სოციალური დეზინტეგრაციის საფრთხეს და ახალი დანაშაულის სპეციალური პრევენციის თვალსაზრისით, გაუმართლებელია.

გარდა ამისა, ვინაიდან კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელისა და პირობითი მსჯავრის დასანიშნად აუცილებელი იქნება პროკურორის თანხმობა, შესაძლოა პროკურორის მხრიდან ადგილი ჰქონდეს ბრალდებულზე ზეწოლას ან კორუფციულ გარიგებას. პროკურორთან შეთანხმების მიუღწევლობის შემთხვევაში ხომ ბრალდებულს საშუალება ეზღუდება მიიღოს კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელი ან/და პირობითი მსჯავრი. ამის გამო ბრალდებული უდიდესი ფსიქიკური წნეხის ქვეშ ექცევა და შესაძლოა მხოლოდ ამ

34 გურული პ., მითითებული ნაშრომი, გვ.293-298.

კონფერენციის შრომები

მიზებით დაეთანხმოს საპროცესო შეთანხმების პირობებს. თუმცა, ბრალდებულზე ზეწოლისა და კორუფციის პრობლემა უფრო მეტად ეხება თავად საპროცესო შეთანხმებას, ვიდრე სასჯელის დანიშვნას, მაგრამ მაინც საჭიროდ ჩავთვალე მოკლედ შევხებოდი.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მოსამართლის უფლების შეზღუდვა კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელისა და პირობითი მსჯავრის დანიშვნის ნაწილში, ვერ აკმაყოფილებს პოლიტიკურ კრიტერიუმს.

დასკვნა

ლეგიმეტრიული გააზრების შედეგად, თვალსაჩინო გახდა ერთგვარი წინააღმდეგობა კანონმდებლის მიერ დასახულ მიზანსა და მის მიერვე ნებადართულ საშუალებას შორის. ერთის მხრივ, მოსამართლე ვალდებულია, კონკრეტული სისხლის სამართლის საქმის გარემოებების გათვალისწინებით, მაქსიმალურად თანაზომიერი სასჯელი შეარჩიოს. იმავდროულად, მოქმედი კანონმდებლობა მას მნიშვნელოვნად უზღუდავს საშუალებას გამოიყენოს კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქი სასჯელი ან/და პირობითი მსჯავრი, მაშინაც თუკი ეს საქმის გარემოებებიდან გამომდინარე აუცილებელია. ეს ყოველივე კი:

1. ეწინააღმდეგება სასჯელის ინდივიდუალიზაციის პრინციპს
2. აძნელებს თანაზომიერი სასჯელის დანიშვნას
3. აძნელებს სამართლიანობის აღდგენას
4. აძნელებს ახალი დანაშაულის პრევენციას.

ზრდის ადამიანის პიროვნული ან/და სოციალური დეზინტეგრაციის საფრთხეს და აძნელებს დამნაშავის რესოციალიზაციას;

საჭიროა საკანონმდებლო რეგულაციის გადასინჯვა აღნიშნული ხარვეზის გამოსასწორებლად.

THE JUDGE AND INDIVIDUALIZATION OF PUNISHMENT

(Contradiction Between
the Goal and the Mean)

Papuna Guruli

*LL. D. Candidate, Caucasus International University
Attorney at Law, General Specialization*

KEYWORDS: Suspended sentence, Proportionality, Prevention

RESUME

Why is the crime rate not decreasing? Why are we still unable to succeed despite the resources concentrated? If we define the law as a system of ideas, values, principles, norms, institutions, methods, mechanisms, processes etc. we acknowledge that the abovementioned components should function orderly otherwise the system might fail. What if there is a mismatch or even contradiction between some of these components? On the one hand, the legislator sets the clear goal within the Penal Code of Georgia – prevention of new crime (article 39). Consequently, the judge is obliged to find the punishment that would be proportional to the individual circumstances of criminal case and the person he/she is going to sentence (article 53). On the other hand, the Penal Code of Georgia does not allow the judge to use suspended sentence (article 63) or a punishment that is milder than the one established by the law (article 55), even when this is preferable or even necessary in terms of proportionality of the punishment (unless there is a plea of bargain). This is a serious contradiction between the goal and the means. Thus no wonder that we have problems in terms of achieving the goal. Therefore, the legislators should revise the matter wisely.